

Jaarverslag 2020

**CT
IVD**

Commissie van Toezicht
op de Inlichtingen- en
Veiligheidsdiensten

Jaarverslag

2020

Commissie van Toezicht
op de Inlichtingen- en
Veiligheidsdiensten

Voorwoord

In 2020 heeft de CTIVD haar toezichtstaak verder vorm gegeven. Naast de publicatie van drie toezichtsrapporten en de afsluiting van het proces van voortgangsrapportages over de nieuwe wet, zijn diverse trajecten in gang gezet die beogen het toezicht verder te professionaliseren en diversifiëren. Het toetsen van de rechtmatigheid is niet alleen gericht op het vaststellen van eventuele onrechtmatigheden als zodanig, maar streeft minstens zo zeer gedragsverandering na.

Het vinden van een goede balans tussen de belangen van nationale veiligheid – waaronder de operationele slagkracht van de diensten – en het beschermen van fundamentele rechten blijft voor de CTIVD de kern van haar taak.

Met de vierde voortgangsrapportage (rapport nr. 69) eindigt het verscherpte toezicht op de implementatie van de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2017 (Wiv 2017). Er is beduidende voortgang geboekt. Tegelijkertijd blijft de omzetting van de wet en het beleid naar de praktijk (werkinstructies, technische systemen, interne controlemechanismen) zorgelijk en zal dit de aandacht van de CTIVD blijven houden.

Die zorgen betreffen ook het fenomeen van bulkdatasets, waar twee specifieke toezichtsrapporten betrekking op hebben. Rapport nr. 70 gaat over het verzamelen van bulkdatasets met de hackbevoegdheid en de verdere verwerking daarvan door de AIVD en de MIVD. Rapport nr. 71 betreft het verzamelen en verder verwerken van passagiersgegevens van luchtvaartmaatschappijen door beide diensten. Het gebruik van bulkdatasets (gegevensverzamelingen waarvan het merendeel van de gegevens betrekking heeft op organisaties en/of personen die geen onderwerp van onderzoek van de diensten zijn en dat ook nooit zullen worden) is onvermijdelijk en noodzakelijk. Vanwege de grote inbreuk op fundamentele rechten zijn echter goede waarborgen vereist.

Al eerder constateerde de CTIVD dat het huidig wettelijk kader met betrekking tot bulkdatasets niet aansluit bij de praktijk en de juiste waarborgen mist. Mede als gevolg hiervan wordt momenteel in strijd met de wet gehandeld door bepaalde bulkdatasets langer te bewaren dan de wet toestaat. De CTIVD beschouwt dit als buitengewoon ernstig en heeft onder meer in de Tweede Kamer aangegeven dat een snelle aanpassing van de wet noodzaak is.

Het toezicht op de nationale veiligheid dient qua bevoegdheden aan te sluiten bij de uitgangspunten die ook voor ander toezicht gelden, in het bijzonder waar het gaat om de gegevensbescherming. Het verwerken van informatie vormt de kern van de werkzaamheden van inlichtingen- en veiligheidsdiensten én brengt grote inbreuken op fundamentele rechten met zich mee. Effectief onafhankelijk toezicht dient er in te voorzien dat onrechtmatige gegevensverwerking kan worden beëindigd. De Wiv 2017 kent deze mogelijkheid niet en dit toezichtsgat dient te worden gedicht. In dit verband is het tevens belangrijk dat Nederland het Raad van Europa verdrag 108+ snel ratificeert en de Wiv 2017 overeenkomstig aanpast. Verdrag 108+ is het eerste Europese verdrag dat de gegevensverwerking in het kader van de nationale veiligheid expliciet reguleert en van waarborgen voorziet. Echter, alleen voldoen aan wat de minimumnormen zijn in internationale verdragen en jurisprudentie is onvoldoende. Nederland heeft in deze een reputatie hoog te houden.

De AIVD en de MIVD vervullen een belangrijke rol bij het veilig houden van de Nederlandse rechtsstaat. Zij zorgen er onder meer voor dat digitale aanvallen op bijzondere onderdelen van de staat worden gesignaleerd en bestreden. Het onafhankelijk functioneren van deze organisaties dient boven iedere twijfel verheven te zijn. Bevoegdheden die door de diensten worden ingezet, vallen onder verscherpt toezicht van de CTIVD. Er is daarom een protocol opgesteld dat voorziet in regelmatige controle op deze activiteiten en rapportage aan de betrokken organisaties. De binnen de CTIVD opgebouwde expertise op ICT gebied komt hierbij goed van pas.

De CTIVD blijft ook aandacht houden voor het innoveren van het toezicht. Systeemtoezicht wordt verder uitgebouwd en nieuwe instrumenten worden ontwikkeld. De nieuwe toezichtsinstrumenten sluiten aan bij wat ook elders in het toezicht gebruikelijk is, staan voor een voortschrijdende professionalisering en beogen aldus beter aan te sluiten bij de hedendaagse uitdagingen van zowel de diensten als het toezicht.

Het behoeft geen betoog dat 2020 met zijn grote gezondheids- en bijbehorende maatschappelijke uitdagingen ook voor de CTIVD een bijzonder jaar was.

Nico van Eijk

Voorzitter CTIVD

Inhoud

1	Inleiding	7
2	Activiteiten afdeling toezicht	9
2.1	Implementatie Wiv 2017	9
2.2	Afgeronde rechtmatigheidsonderzoeken in 2020	11
2.3	Lopende onderzoeken in 2020 en planning voor 2021	14
2.4	Overige activiteiten	15
2.5	Waarborgen kwaliteit en effectiviteit van het toezicht	18
3	Activiteiten afdeling klachtbehandeling	23
3.1	Behandeling van klachten en meldingen van misstanden	23
3.2	Klachten en meldingen van misstanden in 2020	23
3.3	Lopende klachten	26
4	Wetsevaluatie	29
5	Bewaken rechtseenheid	31
6	Internationale samenwerking	33
7	Organisatorische ontwikkeling	35

1

Inleiding

De Commissie van Toezicht op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (**CTIVD**) houdt toezicht op de rechtmatigheid van het handelen van de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (**AIVD**) en de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (**MIVD**). Zij beschikt daarvoor over vergaande bevoegdheden die haar in staat stellen over de volle breedte van de taakuitvoering van de beide diensten diepgaand **onderzoek** te doen naar de rechtmatigheid van hun handelen. Zij ziet het als haar taak door middel van onafhankelijk onderzoek inzicht te geven in de juiste balans tussen de belangen van de nationale veiligheid en de rechtsbescherming van de burger.

De CTIVD behandelt daarnaast klachten en meldingen van misstanden over de AIVD en de MIVD. Klachten kunnen worden ingediend door burgers en namens hen door belangenorganisaties. De CTIVD geeft bindende oordelen op klachten. Dit betekent dat de betrokken minister is gehouden uitvoering te geven aan de **beslissingen op klachten**.

Ieder jaar publiceert de CTIVD voor 1 mei haar jaarverslag, dat zij aanbiedt aan het parlement en de betrokken ministers van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (**BZK**) en van **Defensie**. Het jaarverslag vormt een verantwoording en overzicht van de werkzaamheden en publicaties van de CTIVD in het verslagjaar. Het merendeel is reeds gepubliceerd op de website van de CTIVD (www.ctivd.nl). Het jaarverslag is volledig openbaar, wordt vertaald in het Engels en wordt beschikbaar gesteld op de website van de CTIVD. Voor u ligt het jaarverslag 2020.

Leeswijzer

Dit jaarverslag gaat achtereenvolgens in op de volgende onderwerpen. In de hoofdstukken 2 en 3 leest u welke activiteiten de afdelingen toezicht en klachtbehandeling van de CTIVD hebben verricht in 2020 en wat er voor 2021 op de planning staat. Hoofdstuk 4 geeft aan op welke wijze de CTIVD heeft geparticipeerd in het proces van de wetsevaluatie. Hoofdstuk 5 gaat in op het rechtseenheid overleg met de Toetsingscommissie Inzet Bevoegdheden (TIB). Hoofdstuk 6 geeft inzicht in de samenwerking van de CTIVD met toezichthouders op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten in het buitenland. Tot slot beschrijft hoofdstuk 7 hoe de organisatie van de CTIVD zich heeft ontwikkeld in 2020.

2

Activiteiten afdeling toezicht

2.1 Implementatie Wiv 2017

Voortgangsrapportages

De afdeling toezicht van de CTIVD heeft vanaf de inwerkingtreding van de **Wiv 2017** op 1 mei 2018 haar toezichtsactiviteiten gericht op de implementatie en werking van de nieuwe wet, in het bijzonder op die thema's die in het politiek en maatschappelijk debat veel aandacht hebben gekregen. Bij de behandeling van het wetsvoorstel hebben zowel de Tweede als de Eerste Kamer in dit verband de CTIVD verzocht tot versneld of verscherpt toezicht. Ook het kabinet heeft de CTIVD gevraagd strikt toe te zien op de naleving van de nieuwe wet in de praktijk. Deze verzoeken corresponderen in belangrijke mate met de aandachtspunten die de CTIVD zelf naar voren heeft gebracht tijdens en na de parlementaire behandeling van de wet in 2017 en het referendum op 21 maart 2018.

Nr. 69 | Voortgangsrapportage IV over de implementatie van de Wiv 2017

Vastgesteld op 5 augustus 2020, gepubliceerd op 8 september 2020

In haar vierde en afsluitende voortgangsrapportage maakt de CTIVD de balans op over het implementatieproces van de Wiv 2017 sinds de inwerkingtreding van deze wet ruim twee jaar geleden. De CTIVD stelt vast dat de AIVD en de MIVD hard hebben gewerkt, maar dat zij de implementatie van de Wiv 2017 nog niet hebben afgerond. De CTIVD heeft het implementatieproces sinds de inwerkingtreding van de wet nauwgezet gevolgd. Het betreft een intensief

traject. Voor de diensten vanwege de combinatie met hun operationele praktijk. Voor de toezichthouder vanwege het continu in ontwikkeling zijnde implementatieproces. Ook de komende tijd hebben de diensten nog het nodige werk te verrichten. Dat vraagt veel aandacht, sturing en capaciteit van de diensten. De CTIVD blijft ook de komende periode in dialoog met de diensten en departementen over de implementatie van de Wiv 2017.

Een belangrijke oorzaak voor de achterstand in het implementatieproces en de daarmee samenhangende risico's op onrechtmatig handelen van de diensten is dat er bij de totstandkoming van de Wiv 2017 onvoldoende aandacht is geweest voor de (impact van de) implementatie van de wet. De CTIVD benadrukt de noodzaak om herhaling te voorkomen en bij de huidige wetsevaluatie en komende wetswijziging een realistische impactanalyse te maken van implementatievraagstukken.

De CTIVD concludeert dat de beide diensten gedurende de achterliggende periode een goede koers hebben ingezet. Een belangrijke rol komt toe aan een stevige verankering van de wettelijke zorgplicht voor de rechtmatigheid en kwaliteit van de

gegevensverwerking in de organisaties van de beide diensten. Dit biedt een goede basis voor de toekomst. Verder is de CTIVD positief over de vergaande samenwerking tussen de diensten bij de implementatie van de Wiv 2017. In de komende jaren werken de beide diensten toe naar een gezamenlijke datahuishouding en gezamenlijke IT-infrastructuur. Dit zal bij volledige realisatie leiden tot meer uniformiteit in de werkprocessen en tot meer gezamenlijke controle en overzicht.

De omzetting van de wet en het beleid naar de praktijk (werkinstructies, technische systemen, interne controlemechanismen) baart zorgen. Ondanks hun inspanningen in de afgelopen twee jaar, hebben de diensten hier nog onvoldoende bereikt. Dit doet zich onder meer voor bij onderzoeksopdrachtgerichte interceptie en bij geautomatiseerde data-analyse. Hierbij speelt mee dat dit proces tijdrovend, complex en veelomvattend is. De vertaalslag naar de praktijk betreft wel de kern van het implementatieproces. De wettelijke waarborgen zijn uiteindelijk juist op de uitvoeringspraktijk gericht en moeten daar hun effect krijgen, zodat de fundamentele rechten van de burger afdoende worden beschermd. Dit onderstreept het belang en de noodzaak voor de diensten onverminderd te blijven inzetten op afronding van het implementatieproces.

Onderzoeksopdrachtgerichte interceptie (OOG-I of bulkinterceptie) via de kabel is een belangrijk onderdeel van het politieke en maatschappelijke debat, dat heeft geleid tot vragen aan de CTIVD van het parlement en de ministers over de inzet van OOG-I op de kabel. Deze vragen kunnen als gevolg van het ontbreken van die inzet niet worden beantwoord. De CTIVD komt tot de conclusie dat de inspanningen van de diensten ten aanzien van het proces en de inrichting van de etherinterceptie als onderdeel van OOG-I kunnen worden gespiegeld naar de kabel. Vanuit een systeembenadering zijn de diensten thans in voldoende mate voorbereid op de bulkinterceptie op de kabel.

Detachering van CTIVD-onderzoeker bij de Algemene Rekenkamer

De Algemene Rekenkamer controleert ook het handelen van de AIVD en de MIVD. Elk jaar voert zij een verantwoordingsonderzoek uit naar de uitgaven van de beide diensten en rapporteert zij daarover in het jaarverslag en aan de Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten van de Tweede Kamer (CIVD). Ook voert de Algemene Rekenkamer onderzoek op doelmatigheidsaspecten uit. In de **derde voortgangsrapportage** over de implementatie van de Wiv 2017 constateerde de CTIVD dat het aanpassen van werkprocessen en ICT-systemen om aan de (deels) nieuwe bepalingen uit de Wiv 2017 te voldoen, veelomvattender is dan de diensten aanvankelijk dachten. Het belang van een doelmatigheidsonderzoek naar de impact van de nieuwe wet op de diensten heeft de CTIVD destijds onder de aandacht van de Algemene Rekenkamer gebracht.

Op verzoek van de minister van Defensie (toentertijd eveneens de minister voor de AIVD) heeft de Algemene Rekenkamer in mei 2020 besloten een onderzoek uit te voeren naar de incidentele en structurele effecten van de Wiv 2017 op de operationele taakuitoefening van de AIVD en de MIVD (zie p. 41-42 van het rapport 'Resultaten verantwoordingsonderzoek 2019' bij het ministerie van Defensie van de Algemene Rekenkamer (mei 2020)). De CTIVD heeft op verzoek van de Algemene Rekenkamer voor de periode van juli-oktober 2020 een onderzoeker bij de Algemene Rekenkamer gedetacheerd om het onderzoeksteam van de nodige kennis over de Wiv 2017 te voorzien en bij te dragen aan het onderzoek. Naar verwachting rond de Algemene Rekenkamer het onderzoek af in het voorjaar van 2021.

2.2 Afgeronde rechtmatigheidsonderzoeken in 2020

Naast de aandacht die de CTIVD heeft voor de implementatie van de nieuwe wet in de praktijk, verricht zij ook reguliere rechtmatigheidsonderzoeken. De CTIVD bepaalt zelf haar onderzoeksagenda. Zij heeft daarbij nadrukkelijk oog voor de maatschappelijke context van het handelen van de AIVD en de MIVD.

De CTIVD heeft in 2020 net als in 2019 aandacht besteed aan de verwerving en verdere verwerking van grote hoeveelheden gegevens (bulk) door de AIVD en de MIVD. Grote hoeveelheden gegevens kunnen met verschillende bevoegdheden worden verzameld. Zo kunnen grote datasets worden verworven op het internet, via informanten en agenten, met behulp van de hackbevoegdheid en met de (nieuwe) bevoegdheid tot onderzoeksoopdrachtgerichte interceptie. Technologische ontwikkelingen stellen hen in staat steeds grotere hoeveelheden gegevens te verzamelen en deze gegevens op steeds complexere wijze effectief verder te verwerken, terwijl de wet geen expliciete waarborgen bevat voor de verwerking van bulkdata *an sich*. Het gaat hierbij in belangrijke mate ook om persoonsgegevens van burgers die niet in de aandacht van een van de beide diensten staan. Dit maakt de bulkverwerking door de beide diensten een belangrijk overkoepelend thema in het toezicht door de CTIVD.

In 2020 heeft de afdeling toezicht van de CTIVD drie toezichtsrapporten uitgebracht. Twee van deze toezichtsrapporten (nrs. 70 en 71) maken onderdeel uit van het hierboven genoemde thema bulkverwerking en het derde rapport (nr. 68) betreft een onderzoek in het kader van de *Wet intrekking Nederlanderschap in het belang van de nationale veiligheid*. Hieronder wordt een overzicht gegeven van de belangrijkste bevindingen. De toezichtsrapporten zijn eveneens te vinden op de CTIVD website.

Nr. 68 | Het handelen van de AIVD in het kader van intrekking van het Nederlanderschap in het belang van de nationale veiligheid

Vastgesteld op 29 april 2020, gepubliceerd op 16 juni 2020

In maart 2017 trad de *Wet intrekking Nederlanderschap in het belang van de nationale veiligheid* in werking. Op basis van deze wet kan de minister van Justitie en Veiligheid het Nederlanderschap intrekken van personen die zich hebben aangesloten bij een organisatie die een gevaar voor de nationale veiligheid vormt. Een dergelijk besluit tot intrekking van het Nederlanderschap kan gebaseerd zijn op openbare gegevens of gegevens van het Openbaar Ministerie, maar ook op een ambtsbericht van de AIVD. Een ambtsbericht kan zodoende het startpunt vormen van de uiteindelijke intrekking van het Nederlanderschap.

In haar onderzoek heeft de CTIVD de twaalf ambtsberichten, die de AIVD tot dan toe in het kader van het intrekken van het Nederlanderschap in het belang van de nationale veiligheid had uitgebracht, onderzocht. De CTIVD kwam tot de conclusie dat alle ambtsberichten steeds voldoende onderbouwd, noodzakelijk en proportioneel waren. Alle twaalf ambtsberichten waren daarmee, naar het oordeel van de CTIVD, rechtmatig uitgebracht.

Verder heeft de CTIVD steekproefsgewijs gekeken naar de gevallen waarin de AIVD besloot geen ambtsbericht uit te brengen. Hieraan konden verschillende redenen ten grondslag liggen, zoals een gebrek aan voldoende informatie of operationele bezwaren. De CTIVD concludeerde dat de AIVD in alle gevallen waarin was besloten geen ambtsbericht uit te brengen, redelijkerwijs tot deze beslissing heeft kunnen komen.

Het toezichtsrapport heeft geen geheime bijlage.

Nr. 70 | Over het verzamelen van bulkdatasets met de hackbevoegdheid en de verdere verwerking daarvan door de AIVD en de MIVD
Vastgesteld op 19 augustus 2020, gepubliceerd op 22 september 2020

Rapport nr. 70 gaat over het verzamelen van bulkdatasets met behulp van de hackbevoegdheid. Dit is een bijzondere bevoegdheid in de Wiv 2017. Een belangrijke waarborg is dat de diensten gegevens die met een bijzondere bevoegdheid zijn verkregen zo spoedig mogelijk op relevantie voor hun onderzoeken dienen te beoordelen. Deze beoordeling moeten zij uiterlijk binnen anderhalf jaar uitvoeren, anders dienen zij alle

gegevens, behoudens de reeds relevant verklaarde gegevens, te vernietigen. Dit geldt dus ook voor gegevens in bulkdatasets die met de hackbevoegdheid zijn verkregen. Deze waarborg is belangrijk omdat daarmee wordt voorkomen dat de diensten niet-relevante gegevens te lang bewaren. Bij bulkdatasets is dit extra belangrijk, omdat hierin voor het merendeel (persoons)gegevens zitten met betrekking tot organisaties en/of personen die geen onderwerp van onderzoek van de beide diensten zijn en dat ook nooit zullen worden. Daarmee vormt de verplichting gegevens na een maximumtermijn te vernietigen de hoeksteen van het datareductiestelsel.

De CTIVD stelt in haar toezichtsrapport vast dat de wettelijke eis van het 'zo spoedig mogelijk' op relevantie beoordelen wringt met de aard van bulkdatasets. Het gaat immers om grote gegevensverzamelingen, waarvan op voorhand niet of nauwelijks is te bepalen welke gegevens gedurende de beoordelingsperiode relevant zullen zijn. Bovendien kunnen bulkdatasets vanwege hun aard langer dan anderhalf jaar van operationele waarde zijn voor de onderzoeken van de diensten.

Geconfronteerd met deze problematiek hebben de diensten bepaalde bulkdatasets integraal (of grotendeels) relevant verklaard. De CTIVD beoordeelt deze praktijk als onrechtmatig, nu daarmee ook gegevens relevant worden verklaard die betrekking hebben op personen en organisaties die geen onderwerp van onderzoek door de diensten zijn en dat ook nooit zullen worden. Deze gegevens zijn evident niet-relevant. Het gevolg van deze abstracte wijze van relevantiebeoordeling is dat deze gegevens zonder definitieve vernietigingstermijn binnen de diensten bewaard kunnen blijven. Immers, gegevens die relevant zijn verklaard komen in het 'betekenisregime' terecht waar verwijdering alleen aan de orde is als gegevens hun betekenis hebben verloren.

In de zienswijze van de CTIVD is deze wijze van relevantiebeoordeling een kunstgreep om de betreffende bulkdatasets langer te kunnen bewaren en te gebruiken dan de wet toestaat. Uit de wet volgt dat de op onrechtmatige wijze relevante beoordeelde

bulkdatasets vernietigd moeten worden. De in het rapport opgenomen aanbeveling deze gegevens te vernietigen is door beide ministers niet overgenomen.

De diensten passen in de praktijk aanvullende, niet in de wet vastgelegde waarborgen toe bij de verdere verwerking van via de hackbevoegdheid verkregen bulkdatasets. Deze beoordeelt de CTIVD als een voldoende uitwerking van de eisen die de wet stelt aan behoorlijke en zorgvuldige gegevensverwerking. Hoewel deze algemene beginselen een aanknopingspunt voor de rechtmatigheidstoets vormen, is het wenselijk tot een meer inclusieve wettelijke regeling van bulkdatasets over te gaan die voldoende recht doet aan de bescherming van fundamentele rechten van burgers en de operationele waarde van bulkdatasets voor de diensten.

Met betrekking tot de inzet van de hackbevoegdheid concludeert de CTIVD in haar rapport dat deze op rechtmatige wijze plaatsvindt, met uitzondering van een aantal operaties waarin niet aan de toestemmingsvereisten was voldaan.

Het toezichtsrapport heeft een geheime bijlage.

Nr. 71 | Over het verzamelen en verder verwerken van passagiersgegevens van luchtvaartmaatschappijen door de AIVD en de MIVD

Vastgesteld op 19 augustus 2020, gepubliceerd op 22 september 2020

Toezichtsrapport nr. 71 betreft een diepteonderzoek naar de verwerking van passagiersgegevens van luchtvaartmaatschappijen door de AIVD en de MIVD. De CTIVD heeft onderzoek gedaan naar het verzamelen en verder verwerken van *Advanced Passenger Information* (API-gegevens). API-gegevens zijn gegevens die worden opgeslagen door luchtvaartmaatschappijen over de passagiers van een vlucht en gegevens over de vlucht,

zoals naam, geboortedatum, nationaliteit, de luchthaven van vertrek en aankomst. De gegevens worden structureel en geautomatiseerd verzameld. Het merendeel van deze gegevens heeft betrekking op organisaties en/of personen die geen onderwerp van onderzoek van de diensten zijn en dat ook nooit zullen worden. Om deze reden is sprake van het verzamelen en verder verwerken van een bulkdataset. De gegevens zijn verzameld met een algemene bevoegdheid (in casu de informantenbevoegdheid). Bij de inzet van een algemene bevoegdheid is geen ministeriële toestemming en rechtmatigheidstoets van die toestemming door de TIB vereist.

In de onderzoeksperiode (januari 2019 – september 2019) heeft de CTIVD onderzocht of de AIVD en de MIVD de API-gegevens rechtmatig hebben verzameld en hebben verwerkt.

De CTIVD concludeert dat de informantenbevoegdheid voor het verzamelen van API-gegevens rechtmatig is toegepast. Ook wordt voldaan aan de vereisten van doelbinding en noodzakelijkheid. De AIVD en de MIVD hebben de gegevens echter niet gekwalificeerd als een bulkdataset conform eigen beleid. Hierdoor zijn de waarborgen die de wet en het interne beleid stelt, niet of niet voldoende toegepast. Dit is onrechtmatig. Verder heeft de CTIVD een onrechtmatigheid vastgesteld bij een specifieke data-analyse doordat sprake was van onvoldoende verslaglegging. Als

laatste zijn bepaalde gegevensverwerkingen door de afdeling Veiligheidsonderzoeken als onrechtmatig beoordeeld. Reden hiervoor is dat deze verwerkingen niet passen binnen de taakstelling van deze afdeling.

Het onderzoek laat zien dat de wet bij het verzamelen en verder verwerken van bulkdatasets via de inzet van een algemene bevoegdheid onvoldoende recht doet aan de bescherming van de fundamentele rechten van personen die geen onderwerp van onderzoek zijn en dat ook nooit zullen worden. In het rapport heeft de CTIVD opgenomen dat dit onderwerp ten minste in het kader van de evaluatie van de Wiv 2017 aandacht behoeft.

Het toezichtsrapport heeft een geheime bijlage.

2.3 Lopende onderzoeken in 2020 en planning voor 2021

Onderzoek naar de inzet van bijzondere bevoegdheden ter ondersteuning van een goede taakuitvoering van de AIVD en de MIVD

De diensten kunnen bijzondere bevoegdheden in bepaalde gevallen na toestemming van de betrokken minister inzetten ter ondersteuning van een goede taakuitvoering. Bijvoorbeeld om vast te stellen of bijzondere maatregelen nodig zijn om de veiligheid van een agent te garanderen of de betrouwbaarheid van een informant te beoordelen. Deze wettelijke regeling is geïntroduceerd in de Wiv 2017.

Omdat deze werkwijze afwijkt van het uitgangspunt dat de inzet van bijzondere bevoegdheden noodzakelijk moet zijn voor een goede taakuitvoering van de diensten, vereist de Wiv 2017 dat de CTIVD terstond van de verleende toestemming op de hoogte wordt gesteld. Het onderzoek is gericht op de beoordeling van de rechtmatigheid van de toepassing van artikel 28 lid 2 Wiv 2017, dat de gevallen regelt waarin bijzondere bevoegdheden ter ondersteuning van de taakuitvoering kunnen worden ingezet. Daarnaast is het onderzoek gericht op het beantwoorden van de vraag of de diensten in alle gevallen waarin de wet dit vereist de CTIVD op de hoogte hebben gesteld van de verleende toestemming.

Het onderzoek is op 9 oktober 2019 aangekondigd en zal in april 2021 worden gepubliceerd.

Onderzoek naar het verstrekken van persoonsgegevens door de AIVD en de MIVD aan buitenlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten met een verhoogd risicoprofiel

In dit derde onderzoek naar internationale samenwerking van de AIVD en de MIVD onder de Wiv 2017 (na CTIVD-rapport nr. 60, februari 2019 en CTIVD-rapport nr. 65, oktober 2019), richt de CTIVD zich op internationale samenwerking in de praktijk; de rechtmatigheid van het verstrekken van persoonsgegevens aan buitenlandse diensten in concrete gevallen. Het gaat daarbij om de buitenlandse diensten die volgens de betreffende wegingsnotitie een verhoogd risico opleveren in relatie tot één of meerdere van de vijf wettelijke samenwerkingscriteria, bijvoorbeeld respect voor de mensenrechten of het geboden niveau van gegevensbescherming. Juist bij het verstrekken van persoonsgegevens aan dergelijke buitenlandse diensten komt het aan op een gedegen afweging in het concrete geval en het waar mogelijk mitigeren van de aanwezige risico's.

Het onderzoek is op 25 juni 2020 aangekondigd en zal medio 2021 worden gepubliceerd.

Onderzoek naar de inzet van onderzoeksopdrachtgerichte interceptie op de kabel door de AIVD en de MIVD

In 2021 voert de CTIVD een onderzoek uit naar de inzet van onderzoeksopdrachtgerichte interceptie (OOG-I) op de kabel. De AIVD en de MIVD hebben verkennende activiteiten uitgevoerd op de kabel en de bevoegdheden ingezet die communicatiediensten verplichten desgevraagd informatie te verstrekken en medewerking te verlenen aan beide diensten (de zogenoemde informatie- en medewerkingsplicht). De diensten verwachten dat de daadwerkelijke interceptie van gegevens op de kabel in 2021 plaatsvindt.

De verkennende activiteiten bestaan uit het uitvoeren van zogenoemde snapshots. Dit zijn korte integrale opnames van de gegevensstromen. Aan de hand van deze opnames wordt onderzocht of een gegevensstroom van belang kan zijn voor het beantwoorden van de onderzoeksopdrachten van de diensten. Op basis van dit onderzoek zal de daadwerkelijke interceptie zo gericht mogelijk kunnen plaatsvinden. De CTIVD heeft de keuze gemaakt om eerst onderzoek te doen naar de beginfase van het interceptieproces. Een vervolgonderzoek vindt plaats als de diensten gestart zijn met de interceptie.

Het onderzoek is op 19 januari 2021 aangekondigd en zal tweede helft 2021 worden gepubliceerd.

2.4 Overige activiteiten

Overleg met het parlement, departementen en diensten

Als onderdeel van het toezichtsprotocol geeft de CTIVD toelichting op haar rapporten aan het parlement, veelal in de vorm van een technische briefing. De openbare rapporten worden doorgaans in het openbaar besproken met de vaste kamer commissies van BZK en/of Defensie, de geheime bijlagen worden achter gesloten deuren besproken in de Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten van de Tweede Kamer (CIVD).

Naast de verschillende onderzoeken voert de CTIVD regelmatig overleg met de departementen (AZ, BZK en Defensie) en de AIVD en de MIVD. Zo wordt periodiek overleg gevoerd met de ambtelijke leiding van de departementen en de hoofden van de diensten. Ook wordt regelmatig vanuit de staf ambtelijk gesproken over diverse onderwerpen en worden wederzijds presentaties gegeven. Zo draagt de CTIVD bijvoorbeeld bij aan de inwerkprogramma's voor nieuwe medewerkers bij de diensten en geven de diensten presentaties over nieuwe ontwikkelingen aan de CTIVD. Het domein van de beide diensten wordt gekenmerkt door een hoge dynamiek. Bepaalde programma's en projecten van de diensten hebben een directe relatie tot de Wiv 2017 waarbij de CTIVD in een dialoog met de diensten haar standpunten kenbaar maakt.

Melden van onbekende kwetsbaarheden (*zerodays*)

Net als in 2019 heeft de CTIVD in 2020 aandacht gehad voor de opvolging van de aanbeveling tot het ontwikkelen van beleid en werkwijzen over het melden van onbekende kwetsbaarheden (*zerodays*), zoals geformuleerd in [toezichtsrapport nr. 53](#) over de inzet van de hackbevoegdheid door de AIVD en de MIVD (2017). De beide diensten hebben in een bijeenkomst mondelinge toelichting gegeven op hun activiteiten.

De CTIVD stelt vast dat de diensten gedurende het jaar verder uitvoering hebben gegeven aan de aanbeveling, zowel in de praktijk door de werkzaamheden van de Commissie Onbekende Kwetsbaarheden (voorheen Commissie Melden Kwetsbaarheden), als door middel van het nader invullen van het (vertrouwelijke) interne beleid. De beide diensten zetten zich actief in voor de (door)ontwikkeling van een voldragen systeem voor het melden (*responsible disclosure*) van *zerodays*. Een geplande evaluatie van het interne beleid zal in 2021 door de beide diensten afgerond worden. Ook in het komende jaar zal de CTIVD aandacht blijven hebben voor dit onderwerp.

Op 12 juni 2020 heeft de CTIVD [een openbare reactie](#) op het wetsvoorstel Wet Zerodays Afwegingsproces gepubliceerd, waarin zij nadere toelichting op de *zerodays*-problematiek heeft gegeven en haar standpunt ten aanzien van het voorstel kenbaar heeft gemaakt.

Digitale veiligheid

De AIVD en de MIVD werken nauw samen op het gebied van digitale veiligheid. De Joint Sigint Cyber Unit speelt daarbij een belangrijke rol. De diensten onderzoeken cyberdreigingen, zoals aanvallen op computersystemen, die uitgaan van statelijke actoren gericht tegen Nederlandse overheden en bedrijven, waarbij het doel is deze dreigingen te herkennen, te duiden en weg te nemen. Hiertoe assisteren de diensten deze organisaties bij de detectie van aanvallen en de eventuele mitigatie daarvan. Deze samenwerking verloopt op basis van afspraken die worden vastgelegd in convenanten.

In maart 2020 heeft de CTIVD een vertrouwelijk protocol opgesteld dat van toepassing is op deze vorm van samenwerking in de gevallen dat daarbij bijzondere onderdelen van de staat zijn betrokken. De minister van Defensie (toentertijd eveneens de minister voor de AIVD) heeft met dit protocol ingestemd.

Het protocol specificeert, los van de bestaande convenanten, welke eisen de CTIVD op basis van de Wiv 2017 aan deze samenwerking stelt en op welke wijze zij deze activiteiten in haar toezicht betreft.

In het protocol is tevens vastgelegd dat deze vorm van toezicht niet resulteert in een openbaar toezichtsrapport, maar dat de CTIVD haar bevindingen vertrouwelijk en met tussenkomst van de betrokken ministers doet toekomen aan de betreffende organisaties. Deze vorm van toezicht is doorlopend en de CTIVD zal ten minste jaarlijks hierover rapporteren aan de betreffende organisaties. In de tweede helft van 2020 heeft de CTIVD een dergelijk onderzoek verricht, waarvan de resultaten begin 2021 in een rapportage zijn opgenomen.

Bulkdata

Bulkdata was opnieuw een belangrijk overkoepelend thema in het toezicht door de CTIVD (zie ook paragraaf 2.1 en 2.2). De CTIVD heeft dit onderwerp ook besproken met de Evaluatiecommissie Wiv 2017 (ECW) onder voorzitterschap van drs. Renee Jones-Bos (zie verder hoofdstuk 4). De CTIVD onderstreept de noodzaak om te komen tot een robuust wettelijk kader inzake de verwerving en verdere verwerking van bulkdatasets om zo recht te doen aan de operationele noodzaak van het kunnen gebruiken van bulkdatasets en aan de daarbij noodzakelijke waarborgen.

Een lopende wetsevaluatie neemt niet weg dat er ook in de tussentijd sprake dient te zijn van adequate bescherming van de fundamentele rechten van personen die niet in de aandacht van de diensten (horen te) staan. In toezichtsrapporten nr. 70 en nr. 71 (zie paragraaf 2.2) beveelt de CTIVD de beide diensten aan overkoepelend beleid te ontwikkelen dat voorziet in waarborgen voor de omgang met bulkdatasets. Mede naar aanleiding daarvan hebben de diensten en de betrokken departementen gewerkt aan beleid in de vorm van de *Tijdelijke regeling verdere verwerking bulkdatasets Wiv 2017*. Deze is in de Staatscourant van 5 november 2020 gepubliceerd. Gedurende de totstandkoming van deze regeling heeft een dialoog tussen de CTIVD en de diensten plaatsgevonden, onder andere in de vorm van een aantal bijeenkomsten.

De CTIVD heeft op 5 november 2020 **een reactie** op de tijdelijke regeling op haar website gepubliceerd. Daarin stelt zij dat het beleid onverlet laat dat de bepalingen van de Wiv 2017 onverkort van toepassing blijven bij de verwerking van bulkdatasets. Dat geldt niet alleen voor de algemene eisen voor gegevensverwerking, maar ook voor de eis dat gegevens die met een bijzondere bevoegdheid zijn verkregen binnen een maximale termijn van anderhalf jaar op relevantie moeten worden beoordeeld.

Informatiedossiers

In 2020 heeft de CTIVD een nieuw toezichtinstrument geïntroduceerd onder de noemer informatiedossier. Hierdoor kan sneller en effectiever worden ingesprongen op actuele ontwikkelingen binnen de diensten. De aanleiding voor het opstarten van een informatiedossier kan divers zijn, waaronder een incidentmelding van een van de diensten, maar bijvoorbeeld ook naar aanleiding van een observatie tijdens een diepteonderzoek waarbij dit geen opvolging krijgt in het onderzoek als zodanig. Hiervan kan bijvoorbeeld sprake zijn omdat de gebeurtenis buiten de scope van het onderzoek is gelegen.

Bij het opstarten van een informatiedossier zal de CTIVD doorgaans nadere informatie opvragen, schriftelijke vragen stellen en/of gesprekken voeren en mede naar aanleiding hiervan een koers uitzetten. Deze koers kan vervolgens weer verschillende vormen kennen. Zo kan op basis van het informatiedossier besloten worden dat verdere opvolging niet nodig is, een juridisch kader worden opgesteld waaraan het geconstateerde handelen van de dienst wordt getoetst, een adviesbrief aan de minister worden gestuurd of een diepteonderzoek worden aangekondigd. Eind 2020 is de CTIVD een eerste informatiedossier gestart dat bij het schrijven van dit jaarverslag nog steeds loopt.

2.5 Waarborgen kwaliteit en effectiviteit van het toezicht

Deskundigheid

Om effectief te zijn in het toezicht op de beide diensten moet de CTIVD over verschillende expertises beschikken. Naast een brede juridische basis, zijn verschillende andere kennisgebieden van belang. Zoals een gedegen technische expertise om de technologische ontwikkelingen en de groeiende technische mogelijkheden voor gegevensverwerking door de AIVD en de MIVD te kunnen doorgronden. Maar ook operationele context bij de diverse operaties en kennis en kunde op het gebied van toezicht. Voor de samenstelling van haar staf is de CTIVD daarom continu op zoek naar de juiste balans in verschillende kennis- en expertisegebieden. De CTIVD moet met de ontwikkelingen bij de diensten meebewegen om blijvend in staat te zijn effectief toezicht uit te oefenen. In hoofdstuk 7 gaat de CTIVD nader in op de ontwikkeling van haar organisatie.

De CTIVD kan ook deskundigheid van buitenaf inzetten, ingevolge artikel 108 van de Wiv 2017. Zo kan de CTIVD een deskundigenbericht laten opstellen; een (theoretische) beschouwing of verdieping van een specifiek vraagstuk. In 2020 heeft de CTIVD onder andere gebruik gemaakt van de Kenniskring en het secretariaat van de Raad van Europa om haar standpunt met betrekking tot de implicaties van de Conventie 108+ van de Raad van Europa voor het toezicht op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten te toetsen. Hierover heeft de CTIVD samen met de TIB in februari 2021 een brief aan de Tweede Kamer gestuurd.

Interne en externe tegenspraak

De CTIVD hecht grote waarde aan interne en externe tegenspraak in haar onderzoeksproces. Elk onderzoek wordt verricht door een onderzoeksgroep, bestaande uit een Commissielid in de rol van onderzoeksleider en een of meer onderzoekers. Een onderzoek kan worden ondersteund door de ICT-unit. In interne tegenspraak wordt voorzien doordat medewerkers van de staf van de CTIVD, die buiten de desbetreffende onderzoeksgroep vallen, kritisch met het onderzoek meekijken.

Externe tegenspraak krijgt vorm in de betrokkenheid van de Kenniskring van de CTIVD bij haar onderzoeken. Leden van de Kenniskring reflecteren niet alleen op de planning en keuze van nieuwe onderzoeken van de CTIVD, maar ook op de plannen van aanpak, toetsingskaders, praktijkbevindingen en conceptrapporten die worden opgesteld door de onderzoeksgroepen. Elk van de leden van de Kenniskring heeft een veiligheidsonderzoek op A niveau ondergaan en mag kennis nemen van staatsgeheime informatie. Ook in 2020 is voor diepteonderzoeken gebruik gemaakt van de expertise van leden van de Kenniskring.

In april 2020 heeft de ministerraad ingestemd met de benoeming van prof. dr. Bart Jacobs tot lid van de onafhankelijke commissie die de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2017 (Wiv 2017) heeft geëvalueerd. Als gevolg van deze benoeming is zijn lidmaatschap van de Kenniskring opgeschort. Tevens is in 2020 mr. dr. Quirine Eijkman toegetreden tot de kenniskring. Mw. Eijkman is een vooraanstaand mensenrechten jurist en is tevens ondervoorzitter van het College voor de Rechten van de Mens. Op de website van de CTIVD staat vermeld wie momenteel deelnemen aan de **Kenniskring**.

Reflectie uit de maatschappij en wetenschap

De CTIVD heeft een breed netwerk aan contacten met belangenorganisaties, toezichtinstanties en wetenschappelijke instellingen in Nederland. Op deze wijze houdt zij voeling met het maatschappelijk en wetenschappelijk debat over de balans tussen de belangen van de nationale veiligheid en de bescherming van de fundamentele rechten van de burger. Zij betreft dit debat mede in de keuze van haar onderzoeken.

In samenwerking met de Universiteit Utrecht is een bijzondere leerstoel Inlichtingen en Recht gerealiseerd. Per 1 februari 2020 is Jan-Jaap Oerlemans, werkzaam bij de CTIVD als senior onderzoeker, benoemd als bijzonder hoogleraar. De leerstoel is door de CTIVD mogelijk gemaakt ter bevordering van onderzoek en de overdracht van kennis over de juridische aspecten op het terrein van inlichtingen en nationale veiligheid. Het ministerie van BZK en het ministerie van Defensie stellen tevens budget beschikbaar voor de aanstelling van een promovendus onder begeleiding van de leerstoelhouder.

Op 16 november 2020 heeft prof. mr. dr. Oerlemans zijn oratie gehouden met de titel: 'Grenzen stellen aan datahonger. De bescherming van de nationale veiligheid in een democratische rechtsstaat'. In zijn oratie stelt Oerlemans o.a. voor een expliciete wettelijke grondslag te creëren voor het verzamelen van bulkdatasets bij andere overheidspartijen.

Meldingen aan de CTIVD

De afdeling toezicht krijgt geregeld meldingen vanuit de AIVD en de MIVD. Het gaat hier enerzijds om meldingen die de wet voorschrijft. Zo is er de verplichting voor de diensten melding te maken van een door de minister(s) verleende toestemming voor het verstrekken van ongeëvalueerde gegevens. Ook moet de inzet van een bijzondere bevoegdheid ter ondersteuning van de taakuitvoering, bijvoorbeeld voor het toetsen van de betrouwbaarheid van een bron, worden gemeld aan de CTIVD. Eind 2019 is de CTIVD een onderzoek naar dit onderwerp gestart (zie paragraaf 2.3). Andere wettelijke meldplichten zien op het niet (kunnen) uitvoeren van de notificatieverplichting door de diensten en het afwijzen van aanvragen tot kennisneming van gegevens die door de diensten zijn verwerkt. De CTIVD bekijkt deze meldingen en toetst of er aanleiding is nader onderzoek te verrichten. Elk van deze meldplichten kan op enig moment worden betrokken in een (diepte)onderzoek van de CTIVD. Dit was het geval met de eerdere **toezichtsrapporten nrs. 65** (ongeëvalueerde gegevens), **58** en **54** (aanvragen tot kennisneming) en **51** (notificatieverplichting). In 2020 is een onderzoek naar de inzet van bijzondere bevoegdheden ter ondersteuning van een goede taakuitvoering uitgevoerd en het toezichtsrapport opgesteld. Dit rapport zal in april 2021 worden gepubliceerd.

Anderzijds doen de beide diensten ook meldingen aan de CTIVD die niet expliciet wettelijk vereist zijn, maar wel voortvloeien uit de zorgplichten van de beide diensten op het terrein van geheimhouding, veiligheid en een rechtmatige gegevensverwerking. Het kan hier bijvoorbeeld gaan om meldingen van incidenten die hebben plaatsgevonden of meldingen dat niet conform de wettelijke regeling is gehandeld. De CTIVD laat zich in zulke gevallen goed voorlichten door de diensten en verricht waar nodig zelfstandig nader onderzoek, bijvoorbeeld in de vorm van een diepteonderzoek of een informatiedossier. Zie ook paragraaf 2.4.

'Landing' van rapporten binnen de beide diensten en opvolging aanbevelingen

Net als in voorgaande jaren heeft de afdeling toezicht in 2020 werkvloergesprekken bij de diensten gevoerd om te bezien hoe de bevindingen en aanbevelingen uit een toezichtsrapport in de organisatie van de diensten 'landen'. In deze gesprekken wordt ook besproken of het desbetreffende toezichtsrapport voor medewerkers van de beide diensten voldoende helder is verwoord en of de aanbevelingen die daarin naar voren komen goed uitvoerbaar zijn. De CTIVD ervaart deze gesprekken als constructief en behulpzaam in het verbeteren van haar toezichtstaak en de wijze waarop zij haar rapporten opstelt. Uit de gesprekken komt naar voren dat de toezichtsrapporten van de CTIVD leiden tot daadwerkelijke aanpassing van de werkpraktijk van de beide diensten.

Enige tijd na de publicatie van een toezichtsrapport verzoekt de afdeling toezicht de betrokken minister(s) aan te geven hoe de overgenomen aanbevelingen zijn opgevolgd. Waar dit tot vragen of onduidelijkheden leidt, gaat de CTIVD nader in gesprek of verricht zij aanvullend onderzoek. Zo nodig stelt zij de minister(s) op de hoogte in welke zin de implementatie van aanbevelingen verbetering behoeft.

3

Activiteiten afdeling klachtbehandeling

3.1 Behandeling van klachten en meldingen van misstanden

Er vindt sinds de inwerkingtreding van de Wiv 2017 regulier overleg plaats tussen de afdelingen Juridische Zaken van de AIVD en de MIVD (als eerstelijns klachtbehandelaars) en de CTIVD (de tweedelijns klachtbehandelaar) over de procedures en uitvoering van de klachtregeling in de praktijk. De uitvoering wordt, al dan niet ambtshalve, door de afdeling klachtbehandeling getoetst bij de behandeling van klachten die bij de afdeling worden ingediend. Daarnaast is er aandacht voor de trends in de aantallen en aard van de ontvangen klachten. De beide diensten leveren periodiek lijsten aan van de al dan niet door hen in behandeling genomen klachten. Op deze wijze volgt de afdeling **klachtbehandeling** de ontwikkelingen in de eerstelijns klachtbehandeling en meldingsprocedures en de toepassing daarvan bij de beide diensten.

3.2 Klachten en meldingen van misstanden in 2020

Klachten behandeld door de AIVD en de MIVD

Klachten kunnen worden ingediend bij de betrokken minister. Voor de AIVD is dat de minister van BZK en voor de MIVD betreft dit de minister van Defensie. De feitelijke behandeling van klachten ligt bij de AIVD en de MIVD. Als de klager niet tevreden is met de uitkomst van de interne klachtbehandeling, kan hij of zij een klacht indienen bij de afdeling klachtbehandeling van de CTIVD. Het eerst indienen van een klacht bij de betrokken minister is vereist, tenzij dit redelijkerwijs niet van de klager kan worden gevergd.

Hieronder wordt een overzicht gegeven van de aantallen klachten die in 2020 door de beide diensten zijn verwerkt.¹

Klachten	AIVD	MIVD
Nog in behandeling op 1-1-2020	7	-
Ontvangen klachten	25	5
Niet-gegrond verklaard	3	-
Deels gegrond verklaard	1	-
Gegrond verklaard	-	1
Informeel afgedaan ²	3	-
Niet in behandeling genomen ³	20	1
Ingetrokken	1	-
Doorverwezen ⁴	2	2
Nog in behandeling op 31-12-2020	2	1

Klachten behandeld door (de afdeling klachtbehandeling van) de CTIVD

Hieronder wordt een overzicht gegeven de aantallen klachten die in 2020 door de CTIVD zijn verwerkt.

CTIVD	Klachten t.a.v. AIVD	Klachten t.a.v. MIVD	Overige klachten ⁵
Nog in behandeling op 1-1-2020	3	-	-
Ontvangen klachten	30	2	30
Niet-gegrond verklaard	4	-	-
Deels gegrond verklaard	-	-	-
Geheel gegrond verklaard	-	-	-
Informeel afgedaan ⁶	1	1	-
Niet in behandeling genomen ⁷	24	1	30
Doorgezonden aan minister	-	-	-
Ingetrokken	1	-	-
Nog in behandeling op 31-12-2020	3	-	-

In totaal heeft de CTIVD in 2020 7 klachten in behandeling genomen. Dit heeft in 4 gevallen geleid tot een formele beslissing van de afdeling klachtbehandeling die geanonimiseerd is gepubliceerd op de website van de CTIVD. In 3 gevallen was de behandeling van de klacht op 31 december 2020 nog niet afgerond.

¹ De cijfers zijn aangeleverd door de AIVD en de MIVD.

² Informeel afgedaan wil zeggen dat er naar tevredenheid van de klager een oplossing is gevonden, zonder dat daar een formele klachtbehandeling aan te pas is gekomen.

³ Deze situatie kan zich bijvoorbeeld voordoen indien de klachtinstantie niet bevoegd is de klacht te behandelen of gelijktijdig een bezwaar- dan wel beroepsprocedure bij de rechter loopt over dezelfde kwestie.

⁴ Bij doorverwezen klachten is sprake van het indienen van een klacht bij de verkeerde instantie. In overleg met de klager wordt de klacht doorgezonden aan de juiste instantie.

⁵ Bij de overige klachten was het onduidelijk of de klacht betrekking had op de AIVD en/of de MIVD en is door klager geen duidelijkheid (meer) geboden.

⁶ Wanneer een klacht informeel is afgehandeld, betekent dit dat een klacht al naar tevredenheid kon worden afgedaan zonder dat daarvoor een formeel onderzoek naar de klacht heeft hoeven plaatsvinden. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan een interventie waarbij de dienst wordt verzocht te reageren op een bericht van de klager of een passende oplossing te bieden.

⁷ Voor het niet in behandeling nemen zijn er diverse redenen, bijvoorbeeld: de klacht betrof een herhaalde klacht, de klacht was nog niet in de eerste lijn door de betrokken minister behandeld of klager liet niets meer van zich horen nadat door de CTIVD om aanvullende informatie was gevraagd.

Ongegronde klachten

De vier klachten die door de CTIVD als ongegrond zijn beoordeeld zagen elk op vermeend handelen in de zin van inzet van bijzondere bevoegdheden jegens klagers door de AIVD.

Twee van deze klachten zijn door de CTIVD als 'kennelijk ongegrond' beoordeeld. Dit betekent dat uit het klaagschrift al bleek dat de klacht ongegrond was. Met betrekking tot deze twee klachten heeft er door de CTIVD geen onderzoek plaatsgevonden naar de klacht.

De andere twee klachten zijn door de CTIVD als ongegrond beoordeeld. Dit betekent dat de CTIVD onderzoek heeft gedaan naar de klacht en deze op inhoud heeft beoordeeld. In deze klachten was geen sprake van onbehoorlijk handelen door de AIVD. Wel heeft de CTIVD in één klacht ambtshalve de procedure van klachtbehandeling bij de AIVD getoetst. Hierbij maakt de afdeling klachtbehandeling van de CTIVD opmerkingen ten aanzien van de klachtherkenning door de AIVD.

De **bovengenoemde klachtbeslissingen** zijn geanonimiseerd terug te vinden op de website van de CTIVD.

Informeel afgehandelde klachten

De CTIVD heeft één klacht over de AIVD informeel kunnen afhandelen. Deze klacht ging over de vordering van een schadevergoeding door klager bij de AIVD. Klager was met het aanbod van de AIVD niet akkoord gegaan. De AIVD had het aanbod daarna laten vervallen. Klager diende hierover een klacht in en wilde opnieuw met de dienst in gesprek over de (hoogte van de) schadevergoeding. Deze klacht is door middel van een interventie naar tevredenheid van klager afgehandeld door de AIVD.

Laagdrempeligheid klachtbehandeling

De inzet van bijzondere bevoegdheden door de beide diensten vindt heimelijk plaats. Voor een burger is het in de regel niet bekend of een bevoegdheid tegen hem of haar is of wordt ingezet. Een klager hoeft in de klacht de vermeende inzet van bijzondere bevoegdheden jegens hem of haar dan ook niet nader aan te tonen. Klachten die worden ingediend over de ene dienst maar mogelijk gaan over vermeend optreden van de andere dienst worden doorgestuurd. De wetgever heeft de mogelijkheid om een klacht in te dienen laagdrempelig gehouden zodat, ook in het geval van heimelijkheid, sprake is van een effectief rechtsmiddel. Ook in andere opzichten geldt dat aan een klacht weinig formele of materiële eisen worden gesteld en kunnen de diensten c.q. de afdeling klachtbehandeling van de CTIVD slechts op basis van een beperkt aantal gronden de behandeling van een klacht weigeren. Zowel bij de AIVD en de MIVD als bij de CTIVD kan een klacht digitaal (via een website) worden ingediend. Ook in die zin wordt beoogd te voorzien in laagdrempelige klachtbehandeling.

Het opleggen van maatregelen

De afdeling klachtbehandeling geeft voor de betrokken ministers bindende oordelen en kan in dat kader maatregelen opleggen, zoals het stoppen van een lopend onderzoek bij de diensten, het beëindigen van de inzet van een bijzondere bevoegdheid of het verwijderen en vernietigen van door de diensten verwerkte gegevens. De afdeling klachtbehandeling kan overgaan tot het opleggen van een dergelijke maatregel wanneer zij bijvoorbeeld heeft geoordeeld dat sprake is van een onrechtmatige inzet van een bijzondere bevoegdheid. In de klachten die door de afdeling klachtbehandeling in 2020 zijn afgehandeld, is een onrechtmatige inzet van een bijzondere bevoegdheid

echter niet aan de orde geweest. Verder zijn de aanbevelingen van de afdeling klachtbehandeling tot nu toe steeds opgevolgd. Zo heeft een aanbeveling van de afdeling uit 2019 in 2020 geleid tot een verbeterde interne procedure bij de beide diensten rondom de uitvoering van veiligheidsonderzoeken.

Meldingen van misstanden

In de Wiv 2017 is een procedure opgenomen voor het melden van het vermoeden van een misstand bij een van de diensten of de coördinator van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Een dergelijke melding kan worden gedaan bij de afdeling klachtbehandeling van de CTIVD. Een ieder die betrokken is of is geweest bij de uitvoering van de Wiv 2017 of bij de Wet Veiligheidsonderzoeken kan een vermoeden van een misstand melden bij de afdeling klachtbehandeling. De melder dient het vermoeden van een misstand eerst te melden bij de betrokken dienst. Als de interne melding niet binnen een redelijke termijn of niet naar behoren is behandeld, kan de melder zich wenden tot de afdeling klachtbehandeling van de CTIVD.

De CTIVD neemt de melding in behandeling als zij van oordeel is dat er sprake is van een melding van een vermoeden van een misstand. Zij onderzoekt vervolgens of het aannemelijk is dat er sprake is van een misstand. De melder en de betrokken minister worden daarbij in de gelegenheid gesteld hun standpunt toe te lichten. Naar aanleiding van haar onderzoek stelt de afdeling klachtbehandeling van de CTIVD een rapport op. Zij deelt haar oordeel mede aan de melder en de minister en kan daarbij aanbevelingen doen aan de minister. De minister laat vervolgens weten hoe deze aan het oordeel gevolg zal geven en binnen welke termijn. Het oordeel van de afdeling klachtbehandeling van de CTIVD en de reactie van de minister daarop worden door laatstgenoemde aan het parlement verzonden. De CTIVD zal een geanonimiseerd rapport van de melding op haar website publiceren.

In 2020 zijn geen vermoedens van een misstand gemeld bij de afdeling klachtbehandeling van de CTIVD. Ook bij de beide diensten zijn geen vermoedens van misstanden gemeld.

3.3 Lopende klachten

In de loop van 2020 heeft de afdeling klachtbehandeling een drietal klachten ontvangen waarin klager wordt bijgestaan door een advocaat. Twee klachten zijn in onderzoek genomen en zullen in 2021 tot rapporten leiden. De derde klacht is eerst in behandeling genomen door de betreffende minister.

4

Wetsevaluatie

Per 1 mei 2020 is de evaluatiecommissie onder voorzitterschap van drs. R.V.M. (Renee) Jones-Bos van start gegaan om de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2017 (Wiv 2017) te evalueren. Daarmee is uitvoering gegeven aan een afspraak uit het regeerakkoord om uiterlijk twee jaar na de inwerkingtreding van de Wiv 2017 (op 1 mei 2018) de wetsevaluatie te starten. De aanleiding van deze vervroegde evaluatie was de uitslag van het raadgevend referendum over de Wiv 2017, waarbij 49,44% van de mensen tegen en 46,53% van de mensen voor de Wiv 2017 hebben gestemd.

De ministerraad gaf de evaluatiecommissie Wiv 2017 (hierna: ECW) als opdracht mee te onderzoeken (1) of de wet datgene heeft gebracht wat de wetgever voor ogen had; (2) of de wet in de praktijk een werkbaar instrument is gebleken voor de taakuitvoering van de diensten; en (3) welke knel- en aandachtspunten in de toepassingspraktijk ontstaan.

De CTIVD heeft uitvoerig geparticipeerd in het evaluatieproces. Op 11 augustus 2020 heeft zij een **uitgebreide brief** over verschillende onderwerpen naar de ECW verstuurd. In dit stuk benadrukt de CTIVD onder meer dat ontwikkelingen in jurisprudentie en internationale verdragen nopen tot herinrichting van het toezichtstelsel naar geïntegreerd toezicht, met de mogelijkheid voor de CTIVD een bindend oordeel te geven over de rechtmatigheid van gegevensverwerkingen. Ook heeft de CTIVD ingebracht dat een regeling voor bulkdatasets noodzakelijk is en de regeling voor geautomatiseerde data-analyse moet worden aangepast. Op 2 december 2020 heeft de CTIVD **een afsluitende brief** gestuurd waarin zij haar belangrijkste opvattingen over het toezicht op een rij zet.

Ook heeft de CTIVD op 12 oktober 2020 **een brief** gestuurd ten aanzien van klachtbehandeling. In deze brief legt de CTIVD uit dat naar haar oordeel de Wiv 2017 op het punt van klachtbehandeling en de behandeling van meldingen van misstanden geen aanpassing behoeft.

Verder heeft de CTIVD in een aantal verdiepende sessies met de ECW gesproken en presentaties verzorgd over onderwerpen, zoals het toezichtstelsel, klachtbehandeling en melding van vermoedens van misstanden, internationale samenwerking door inlichtingen- en veiligheidsdiensten, geautomatiseerde data-analyse, de hackbevoegdheid en het verwerken van bulkdata door de diensten.

De ECW heeft op 20 januari 2021 haar evaluatierapport gepubliceerd. De CTIVD heeft op dat moment **een eerste (kritische) reactie** op het rapport op haar website geplaatst. De CTIVD concludeert dat operationele belangen van de diensten ten behoeve van de bescherming van de nationale veiligheid en de belangen van de bescherming van fundamentele rechten van burgers in het rapport van de ECW niet in balans zijn. De CTIVD zal zich in 2021 blijven inzetten om haar standpunten over de verbeterpunten van de Wiv 2017 voor het voetlicht te brengen.

5

Bewaken rechtseenheid

De Toetsingscommissie Inzet Bevoegdheden (TIB) en de CTIVD voeren geregeld overleg om te komen tot een gelijke uitleg van de Wiv 2017. Zij noemen dit 'rechtseenheid overleg'. Beide instanties hebben ingevolge de wetsgeschiedenis de taak om waar nodig afstemming te zoeken en de rechtseenheid te bewaken. Door rechtseenheid overleg wordt voorkomen dat dezelfde wetsbepaling op een verschillende manier wordt uitgelegd. Dit dient niet alleen de rechtszekerheid van de burger, die daarmee meer inzicht krijgt in de reikwijdte en toepassing van de inzet van bijzondere bevoegdheden door de AIVD en de MIVD. Het geeft ook de beide diensten duidelijkheid over het juridisch kader dat van toepassing is bij de uitvoering van hun taken.

Het rechtseenheid overleg tussen de TIB en de CTIVD heeft zich in 2020 onder andere gericht op de verwerving en verdere verwerking van bulkdatasets.

In het verlengde van het rechtseenheid overleg hebben de CTIVD en de TIB ook overleg over kwesties die het toezicht op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten betreffen. Zo is er in 2020 gesproken over de implicaties van Conventie 108+ van de Raad van Europa voor het toezicht. Dit heeft begin 2021 geresulteerd in **een gezamenlijke brief** aan het parlement.

6

Internationale samenwerking

De samenwerking tussen inlichtingen- en veiligheidsdiensten intensiveert en innoveert. Internationale samenwerking is voor deze diensten essentieel voor het beschermen van de nationale veiligheid.

Samenwerking tussen toezichthouders staat nog in de kinderschoenen, maar sinds 2015 zijn er ook op dit vlak steeds meer initiatieven. Zo werkt de CTIVD samen met vijf andere toezichthouders in een samenwerkingsverband, de *Intelligence Oversight Working Group*, en wordt er sinds 2018 jaarlijks in december een conferentie voor toezichthouders georganiseerd. Na de eerste conferentie in Parijs in 2018, werd de tweede conferentie in december 2019 in Den Haag georganiseerd. In 2020 zou de *European Intelligence Oversight Conference* door de Italiaanse toezichthouder worden georganiseerd.

Na een intensieve periode van samenwerking in 2019 heeft COVID-19 de internationale samenwerking met buitenlandse toezichthouders echter ernstig belemmerd. Als gevolg van de beperkingen door COVID-19 zijn er in 2020 nauwelijks activiteiten op dit vlak geweest. Ook moest de geplande *European Intelligence Oversight Conference* in Rome worden afgezegd. Er wordt gekeken of deze in 2021 alsnog kan plaatsvinden. Hiertoe zijn er in 2020 verschillende online gesprekken gevoerd met een aantal buitenlandse toezichthouders en heeft een delegatie van de CTIVD in juli 2020 een bezoek aan de Italiaanse toezichthouder afgelegd om de planning en het programma van de komende conferentie te bespreken.

7

Organisatorische ontwikkeling

Samenstelling CTIVD

De CTIVD bestond in 2020 uit Nico van Eijk (voorzitter), Marylène Koelewijn (lid), Harm Trip (lid) en Addie Stehouwer (lid en voorzitter afdeling klachtbehandeling).

De CTIVD is onderverdeeld in twee afdelingen. Bij de afdeling toezicht is sinds 1 januari 2020 Harm Trip als commissielid aangesteld. Bij de afdeling klachtbehandeling is sinds 1 juni 2020 Erik Kok als commissielid aangesteld. De afdelingen worden ondersteund door het secretariaat. Sinds 1 juli 2020 is Kristel Koese de secretaris.

Afdeling toezicht

Nico van Eijk
Voorzitter

Marylène Koelewijn
Lid

Harm Trip
Lid

Afdeling klachtbehandeling

Addie Stehouwer
Voorzitter

Hermine Wiersinga
Lid

Anne Mieke Zwaneveld
Lid

Erik Kok
Lid

Staf

Kristel Koese

Secretaris

De CTIVD wordt ondersteund door de secretaris, onderzoekers met juridische, beleidsmatige en technische deskundigheid, een ondersteunend medewerker en een secretaresse.

Facilitaire ontwikkelingen

De CTIVD valt beheersmatig onder het ministerie van Algemene Zaken. Dit houdt in dat de CTIVD een beroep kan doen op de dienstverlening vanuit het ministerie op het terrein van onder meer financieel beheer, ICT en personeelszaken.

De CTIVD beslist zelf over de besteding van haar financiële middelen. Het budget van de CTIVD bedraagt 2,5 miljoen euro (2020).

Postbus 85556
2508 CG Den Haag

T 070 315 58 20
E info@ctivd.nl | www.ctivd.nl